

Wat is God?

Filosofen en schrijvers op zoek

TON DE KOK

UITGEVERIJ THOTH · BUSSUM

© 2013 Ton de Kok en Uitgeverij THOTH,
Nieuwe 's-Gravelandseweg 3, 1405 HH Bussum
WWW.THOTH.NL

Reageren? tondekok2@hetnet.nl

Afbeeldingen binnenzijde omslag: *Sterrenstelsels,
de visuele uitdrukking van het levensmysterie.*

Bron: <http://www.spacetelescope.org/images/heico715>

Omslag voorin: © NASA, ESA & the Hubble Heritage
(STScI/AURA)– ESA/Hubble Heritage Collaboration

Omslag achterin: © NASA, ESA & Orsola de Marco
(Macquarie University)

Grafische vormgeving omslag: Studio Ron van Roon,
Amsterdam

Vormgeving binnenwerk: Joost van de Woestijne, Utrecht

Druk en bindwerk: Drukkerij Wilco, Amersfoort

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden vervoelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Uitgeverij THOTH, Nieuwe 's-Gravelandseweg 3, 1405 HH Bussum.

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise, without prior written permission from the publisher.

ISBN 978 90 6868 633 3

Voor mijn dochter Cecile

Inhoud

Inleiding	9	Jean-Jacques Rousseau	144
Het godsídee	14	Immanuel Kant	155
		Arthur Schopenhauer	161
		Friedrich Nietzsche	170
		Søren Aabye Kierkegaard	176
		Leo Sjestov	
		(en Jérôme Heldring)	185
		Jean-Paul Sartre	194
		Nikolaj Alexandrowitsj	
		Berdjajew	201
		Charles Taylor	208
		DEEL II. <i>Schrijvers op zoek</i>	
		217	
		Sully Prudhomme	221
		Thomas Mann	230
		Alexander Solzjenitsyn	240
		Hermann Hesse	248
		Anatole France	257
		Albert Camus	267
		Ernest Hemingway	278
		Imre Kertész	285
		Harry Mulisch	293
		Nawoord	301
		<i>Bibliografie</i>	
		313	
DEEL I. <i>Filosofen op zoek</i>	17		
Thales van Milete	19		
Xenophanes	21		
Heraclitus	23		
Democritus	26		
Anaxagoras	29		
Plato	32		
Aristoteles	38		
Lucretius	44		
Marcus Aurelius	52		
Plotinus	58		
Augustinus	64		
De scholastiek	70		
Anselmus van Canterbury	73		
Thomas van Aquino	76		
Mystiek	83		
Meister Eckhart	87		
Renaissance	92		
Blaise Pascal	95		
Thomas Hobbes	102		
Baruch Spinoza	111		
Gottfried Wilhelm Leibniz	122		
Voltaire	132		

*Al met al, zegt Prediker,
Is dat de slotsom van mijn zoeken
Ik heb met hart en ziel gezocht
Maar nog altijd niets gevonden*

Inleiding

HET SLEUTELGAT op de omslag is een mooie vondst van de vormgever. Hij moet in zijn leven wellicht ervaren hebben dat wij mensen, met al onze intelligentie, toch maar weinig zicht hebben op ons eigen bestaan. Door dat sleutelgat blijft veel ongezien, blijft veel een mysterie. Zo was het tweeduizend jaar geleden, en zo is het vandaag nog steeds. Door de geschiedenis heen hebben vele filosofen, schrijvers en dichters met het bestaansmysterie geworsteld. Zij hebben ons daarmee in veelal fraaie literaire vormen kennis laten maken. Dit boek is een persoonlijke impressie van de verwerking daarvan.

Als u het voor de eerste keer van het nachtkastje pakt – want ik hoop dat het daar terecht komt – en u uzelf, in het halfduister van de slaapkamer, de vraag stelt: waarom is er iets en niet niets, belandt u met een klap bij de meest existentiële vraag die een mens zich kan stellen. Deze simpele vraag, waaromheen zo ongeveer alle andere levensvragen draaien, stelde ik mezelf pas toen ik over de dertig was. Daarna heb ik me haar vele malen gesteld, telkens als ik in vertwijfeling raakte over de zin van mijn bestaan. Een antwoord op die vraag hebben we niet en zullen we waarschijnlijk ook nooit krijgen. ‘Een mysterie draagt de oplossing nu eenmaal niet in zich’, weet iedere filosoof. Maar toch, houd ik mezelf voor, er is *iets*, dus het *niets* heeft op een gegeven moment moeten wijken. Maar wijken voor wat? Voor de oerknal? Voor zover we nu weten: ja, voor de oerknal. Maar waarom? Omdat God dat wilde? Een volmaakte God wil niets, dus dat kan het antwoord niet zijn.

De eerste aanleiding tot het schrijven van dit boek was mijn verontwaardiging over de tragedie op 11 september 2001, niet allereerst vanwege de daad zelf of de vele slachtoffers, maar om het onbegrijpelijke gedrag van gelovige mensen. Vlak na de ramp zag ik enige minuten na elkaar op de tv moslims en Amerikaanse christenen bijeenkomen. De islamieten in de moskee om God te danken voor het ‘succes’ van de aanval en de christenen in de kerk om Gods bescherming af te smeken